

НЕБОЈША ВУКОВИЋ*
Гимназија „Светозар Милетић“
Србобран

УДК 321(497.11+497):321(4+7)
Оригиналан научни рад
Примљен: 05.05.2015
Одобен: 22.05.2015

СРБИЈА И БАЛКАН У НЕОЕВРОАЗИЈСКОЈ ГЕОПОЛИТИЧКОЈ КОНЦЕПЦИЈИ

Сажетак: У раду се описује и објашњава перцепција Србије и Балкана у неоевроазијској геополитичкој концепцији. Помоћу методе анализе садржаја, аутор рада је приказао поимање Србије и балканског простора у делима Александра Дугина, Николаја и Владимира Нартова, Аркадија Малера, Леонида Савина и Валерија Коровина. Проучавајући њихове ставове, писац рада је дошао до закључка да ови аутори Србију и Балкан у целини, посматрају као важно геополитичко подручје, које је за Руску Федерацију од изузетног геостратегијског значаја. Такође су описане и коментарисане њихове позиције у погледу могућих евроазијских интеграција Балкана (Србије) и Руске Федерације. Указано је на недостатке у њиховим ставовима који се односе на слабу операционализацију интеграционих идеја, недовољно промишљање модела сарадње, као и на малу могућност остварљивости појединих њихових замисли и пројеката.

Кључне речи: Србија, Русија, Балкан, геополитика, Евроазија

Увод

Савремено евроазијство или неоевроазијство, јавља се и добија интелектуални замах у првим годинама постојања Руске Федерације. Пошто је социјално-економска трансформација Русије, по моделима који су сугерисани са Запада, била врло неуспешна, а улазак у западни цивилизацијски ареал изразио спор, несигуран, и успут компензован знатним геополитичким и геостратешким концесијама у корист САД и водећих западноевропских земаља, међу руским интелектуалцима су већ раних 1990-тих година, осмишљаване алтернативне социокултурне и геочивилизацијске платформе. Једна од таквих платформи јесте неоевроазијство, (гео)политичка теорија и пракса (политички покрети, скупови, манифестације), која у савременом руском друштву заузима видно место у лепези различитих интелектуалних и политичких струјања.

* vukovic@neobee.net

Неоевроазијство се мисаоно наслања, мада не у потпуности и дословно, на класично евроазијско учење које је настало почетком 1920-тих година. Вероватно најзначајнији савремени евроазијски аутор Александар Дугин, каже, како су Николај Трубецкој (1890-1938) и Петар Савицки (1895-1968), евроазијски Маркс и Енгелс, имајући у виду њихов пионирски рад у утемељивању евроазијске теорије. Трубецкој, иначе лингвиста, утемељивач је евроазијства, ауторитет који је поставио главне концепцијске оријентире овог учења. Ипак, ни опус Петра Савицког, по струци економисте, није ништа мање важан, посебно ако се има у виду чињеница, да је он понајвише од свих осталих истомишљеника, теоријски уобличавао евроазијску концепцију са географског, односно геополитичког аспекта. Оба аутора дефинишу Русију као културно, историјски и географски особену целину – Евроазију – која се разликује како од остатка Европе, тако и од „аутентичне“ Азије. Значајан допринос развоју неоевроазијства дала су истраживања географа, етнолога и историчара Лава Гумиљова (1912-1992), који је тврдио да великоруски етнос није ексклузивно словенски, већ се развио из мешања Словена, Угара, Алана и Туркијаца. Другим речима, Руси су посебан и специфичан евроазијски народ, дакле различит и од европских и од азијских етноса.

Ове идеје посебности руске географије, културе и етногенезе, накнадно су разрађивали, и донекле модификовали савремени руски евроазијци. Ирина Орлова је синтетисала резултате истраживања класичних евроазијаца, и крајем 1990-тих публиковала књигу са насловом „Евроазијска цивилизација“ (Евразийская цивилизация). По њеном схватању, ова цивилизација се дефинише као један од културно-историјских система, који се формирао током више од хиљадугодишњег искуства интеракције народâ, који су насељавали средишњи континент (који лежи између Кине, планинских ланаца Тибета и западног полуострва Европе), и који су у процесу властитог деловања формирали просторне, временске и социјално-психолошке везе (И. Орлова, 1998: 109). Сличне ставове заступао је и публициста Вадим Кожинов, такође током 1990-тих година, док је са геополитичког аспекта, у то време, неоевроазијску идеју највише уобличио Александар Дугин. Евроазијске тезе присутне су и многобројним радовима филозофа и политиколога Александра Панарина, који их је тумачио у културолошком, филозофско-историјском и социолошком кључу. Последњих година, Дугинове идеје следе и разрађују млађи аутори, попут Леонида Савина или Валерија Коровина. И поред међусобних разлика, могуће је пронаћи за све ове ауторе „црвену нит“ која их повезује, а коју чини неколико базичних ставова.

Различите струје руског неоевроазијства, како запажа Марлен Ларуел, деле исти скуп убеђења – тврдњу о културном јединству и заједничкој историјској судбини Руса и неруских народа у Русији; идеју да централна географска позиција овог простора у центру Старог континента неминовно повлачи за собом империјалну форму политичке организације; веровање у постојање културних константи које објашњавају дубљи смисао савремених политичких догађаја; реторички култ националне различитости са укидањем реалне аутономије за мањине; и одбацивање Европе (Запада) и капитализма кроз критику

атлантистичке доминације (M. Laruelle, 2008: 203-204). Иако ова констатација, услед ауторкине необјективности, пати од извесних симплификација, може се, уз делимичну резерву, прихватити као веродостојна.

У делима неоевроазијских аутора, Србија и Балкан су присутни спорадично и неравномерно. Ипак, то не треба да наводи на помисао да су ови наши простори за неоевроазијце периферни и небитни. Једноставно, значајнија се пажња поклањала већим државама на које неоевроазијци рачунају као на могуће руске стратешке партнере, као и на оне државе које биле део СССР-а или су уз границу садашње Русије. Неоевроазијски аутори солидно познају политичке прилике на Балкану и Србији, разумеју тежње српског народа и често се недвосмислено изјашњавају у њихову корист.

Србија и Балкан у ставовима Александра Дугина

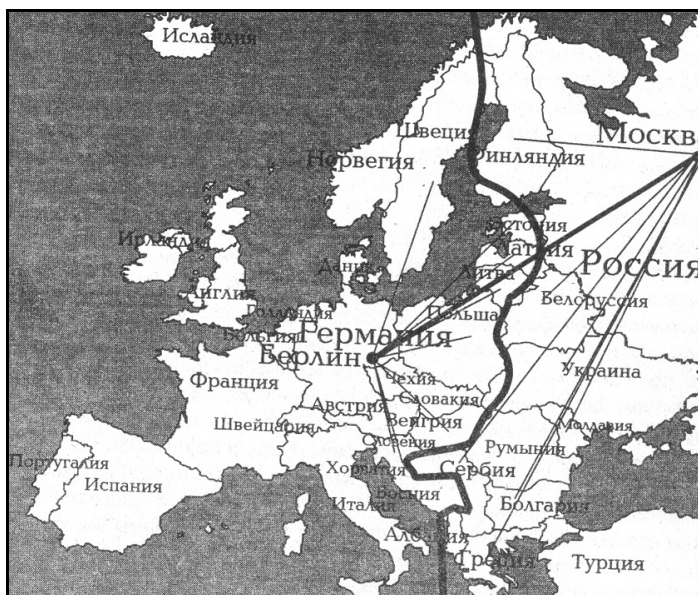
У савременој Русији, један од најпознатијих (гео)политиколога средње генерације и свакако најпознатији неоевроазијски теоретичар јесте свакако Александар Дугин (1962). Његова најзначајнија и најпознатија геополитичка студија, у којој је разрадио своје идеје, зове се „Основи геополитике“ (Основи геополитики).

Дугин сматра, да је темељна карактеристика светске историје, антагонизам (дуализам) два типа цивилизације – телурократије (копнене моћи), и таласократије (поморске моћи). Треба нагласити, да теорија копнено-поморског ривалитета није нова, нити оригинално Дугинова (њу је рецимо, посебно елаборирао немачки конзервативни политиколог Карл Шмит). По Дугиновом схватању, у главним историјским епохама, могу јасно да се препознају обрасци ове глобалне дихотомије (најкласичнији примери су супарништва Спарте и Атине, Рима и Картагине, и у новије доба, СССР-а и САД). Након краха биполаризма и распада СССР-а, светску политику обележава несумњива и мултидимензионална доминација Сједињених Држава – главног репрезента поморске моћи или маритимне цивилизације. За Дугина, као теоретичара крајње телурократског опредељења, глобална превласт САД потпуно је неприхватљива, и његово целокупно научно и публицистичко прегнуће, усмерено је ка осмишљавању стратегије обарања америчке надмоћи у свету. У том смислу, Дугин предлаже стварање евроазијске (кон)федерације од бивших република СССР-а, а потом, и формирање великог континенталног стратешког савеза, чије би тачке ослонца или главни промотери били Берлин (Немачка), Москва (Русија), Техеран (Иран) и Токио (Јапан).

Овако геополитички дизајнирана Евроазија, због својих популационих, материјалних, технолошких и интелектуалних капацитета, али и због значајне духовне баштине, била би достојан такмац Сједињеним Државама за глобални примат. Конкретно, Дугин замишља, да стратегијско обједињавање континента „обезбеди контролу над морским границама Евроазије“, потом „економску, индустријску и ресурсну аутаркију“, и коначно, „централизовано управљање

евроазијским оружаним снагама” (Дугин, 2000: 219). Сви остали аспекти уређења евроазијског континента – политички, административни, социоекономски, културни и духовни – могу се обликовати на еластичним принципима, *ad hoc*, од случаја до случаја.

У Европи, главни руски партнер у стварању континенталног блока, према његовом мишљењу, требала би да буде Немачка, која је стожер ширег геополитичког простора, који се најчешће именује као „Средња Европа”. Иако је Средња Европа етнички и културно разнородна, Дугин сматра, да „Немачка и Немци поседују све неопходне квалитете за ефикасну интеграцију тог геополитичког региона – историјску вољу, веома развијену економију, привилегован географски положај, етничку једнородност, свест о својој цивилизацијској мисији” (Дугин, 2000: 220). Са интеграцијом тог региона и елиминацијом америчког утицаја у њему, стварају се неопходни предуслови за немачко-руско партнерство у пројекту формирања континенталног (евроазијског) геостратегијског савеза. Стварање осе Берлин – Москва, у његовој визији, подразумева такође и прерасподелу „зона утицаја” у Источној Европи, при чему би се немачка и руска сфера интереса непосредно додиривале, без постојања било каквих геополитичких баријера, типа „санитарног кордона”.

Слика 1: Линија разграничења
Извор: (А. Дугин, 2000: 227)

На овој мапи, Дугин је повукао линију разграничења између две интересне сфере у Европи – немачке и руске. Делимично, ова линија подсећа на границу коју је у свом делу „Сукоб цивилизација“, повукао Семјуел Хантингтон, између западне и православне цивилизације. Ипак, у односу на Хантингтонову мапу, Дугинова пројекција има неколико другачијих детаља. Најконтроверзнија је линија која је провучена по Балканском полуострву. Код Хантингтона,

Војводина и Хрватска улазе у западни културно-географски ареал, док је Дугинова картографска „креација“ неспретан покушај да се што више српских земаља укључи у руску интересну сферу, па је тако читава Славонија припала Србији, док је Република Српска остала у оквиру немачке интересне сфере (а замишљено је вероватно обрнуто). У сваком случају, преовлађујући део српских земаља на овој Дугиновој мапи, укључен је у руску интересну сферу. На први поглед, рекло би се, да су у глобалној геополитичкој комбинаторици, овог пута од стране једног руског аутора, српске земље поново подељене, фрагментирание и међусобно супротстављене. И заиста, први утисак је такав. Ипак, треба да се нагласи, да су Русија и Немачка, суштински, у Дугиновој концепцији, савезничке земље, а границе интересних сфера само интерне линије које обележавају опсег одговорности и лидерства ове две земље. Геополитичка партиција Источне Европе на зоне утицаја, не значи апсолутну доминацију Немачке или Русије у властитим интересним сферама. Дугин предлаже, да руско-украјински или руско-прибалтички односи, треба да постану тространи са учешћем Немачке, и *vice versa* – односи Немачке са источноевропским државама, требало би да носе трилатерални карактер, са обавезном партиципацијом Русије (Дугин, 2000: 226).

Када је реч о преосталим земљама Балкана, и њиховој политичкој судбини, Дугинова мапа пројектује улазак Румуније, Грчке, Бугарске и Албаније у руску интересну сферу, док би Хрватска партиципирала у немачкој привредно-политичкој орбити. Интересантно је, и истовремено тешко разумљиво, његово сврставање Албаније уз словенско-православне (Србију и Бугарску) и православне земље (Грчку и Румунију), упркос чињеници да се у самој албанској популацији, већ деценијама развија антируски, антисловенски (па можда чак и антиправославни) менталитет и поглед на свет. Такође, и поред заједничке вероисповести и духовних корена, јаки и већ подуже укоренењени антируски сентименти постоје у Румунији, у којој и елите и обичне масе свој цивилизацијски узор препознају у западноевропским земљама, а не у Русији.

Када је Александар Дугин писао ово своје капитално дело, Руска Федерација се суочавала са мноштвом политичких, економских и безбедносних проблема и изазова. Краће речено, борила се за пуки опстанак као функционална целина. Стога се може разумети изостављање детаљније операционализације пројекта стварања руске зоне утицаја на Балкану. Таква операционализација подразумевала би опис методологије руског присуства на полуострву – у економском, финансијском, културном и медијском смислу.

Што се тиче функције и положаја српских земаља у балканском контексту, Дугин признаје, да би у оквиру општег континенталног блока, идеално решење било стварање јужнословенске федерације од Србије, Бугарске, Македоније, Црне Горе и Републике Српске (односно, како каже Дугин – Српске Босне). Ипак, пошто је скоро целокупан пројекат стварања континенталног савеза заснован на меридијанској интеграцији (по правцу север-југ), Дугин даје предност формирању осовина Београд – Атина, и Софија – Атина. За Дугина, геополитички минимум, када су у питању интереси континенталног савеза, јесте стварање неправилног ромба (Дугин мисли на савезничке осовине,

прим. Н.В.) Софија – Москва – Београд – Атина (и опет Софија) (Дугин, 2000: 347). Имплицитно, улогу коју Русија има у Евроазији, Србија би требало да игра на Балкану, пошто Срби, и делимично Бугари, како каже Дугин, иступају као носиоци идеје хартленда (Дугин, 2000: 347).

Доцније, Дугин је делимично модификовао своје првобитне замисли. У коаутроству са Владимиром Добрењковим, он је пре неколико година изнео идеју о распрострањању зоне непосредног руског утицаја на територију Источне Европе, и посебно на православне државе (Румунију, Бугарску, Македонију, Србију, Грчку) (Дугин, Добрењков, 2010: 15). Иако се овде прецизније не наводи, шта се тачно мисли под синтагмом „непосредни утицај”, може да се претпостави, да је реч о односима који квалитативно превазилазе обичне билатералне везе. И овде је изостала операционализација синтагме „непосредни утицај” што с обзиром на консолидовану руску економску и политичку позицију у поређењу са 1990-тим годинама, није оправдано и целом пројекту даје тек један хипотетички и апстрактни карактер. Коначно, у својој новијој књизи „Геополитика“, Дугин је у кратким цртама изложио пројекат *Велике Источне Европе*. Реч је о интеграцији бивших социјалистичких земаља централне, јужне (са Грчком) и источне Европе, у један, како Дугин каже, „велики простор“, који би био самосталан у оквиру јединствене Европе (Дугин, 2011: 480). У питању је геополитички ентитет који је етнички, религиозно, културно и лингвистички полихроман и хетероген, без јасно назначених компетенција, степена политичког субјективитета и препознатљивог идентитета. Уосталом, Дугин не крије, да је ова платформа осмишљена на прагматичној бази, пре свега као одговор на америчко присуство у неким земљама централне и источне Европе, које су постале геостратегијска авангарда НАТО-а према Истоку, и као реплика на Мекиндерову идеју кордона између Немачке и Русије. Замишљена *Велика Источна Европа*, била би пријатељски настројена према Русији-Евроазији, као и према остатку Европе, а англо-амерички војно-политички утицај био би у њој сасвим елиминисан. Међутим, с обзиром на већ споменути етнички и културни диверзитет, старе историјске антагонизме и ривалитете, попут оног између Срба и Хрвата, опречне интересе и дивергентне амбиције појединих држава, тешко је прихватити претпоставку, да би *Велика Источна Европа* могла да ефикасно функционише.

Дугинова перцепција Балкана у његовој неоевроазијској концепцији полази од чињенице да њега насељавају духовно и политички Русији блиски народи који треба да буду у најтешњим партнерским и савезничким односима са њом. Међутим, у његовим опсервацијама, даља и детаљнија разрада ове кључне тезе изостаје. Нема јасне визије квалитета и интензитета међусобних односа, а целокупна концепција углавном се састоји од општих места и констатација декларативног карактера. Понекад, његове тврдње пате од извесне дозе утопизма, као на пример у случају концепта већ спомињане *Велике Источне Европе*. Дугинова концепција постала би још респектабилнија геополитичка платформа уколико би је пратиле неопходне назнаке у погледу методологије нормиране евроазијске интеграције.

Србија и Балкан у перцепцији Николаја и Владимира Нартова

У Руској Федерацији, од слома СССР-а, више политиколога, историчара и социолога се огледало у писању универзитетског уџбеника из геополитике. Николај и Владимир Николајевич Нартов (могуће је да су у питању отац и син) аутори су уџбеника који је доживео више издања и завидне тираже. Писцу овог рада било је доступно четврто издање из 2007. године, у тиражу, како се наводи на крају књиге, од чак 30 000 примерака. Пошто је у питању уџбеник за студенте, разумљиво је да његови писци нису могли да буду сасвим отворени када је реч о њиховом светоназору. Ипак, већ наслови појединих делова у књизи, указују на геополитичко опредељење Нартових. Тако, на крају пете главе која се бави мисаоним наслеђем Лава Гумиљова, један одељак носи назив „евроазијски контраглобализам – будућност Русије“. У осмој глави, која је посвећена геополитици Русије у XXI веку, наслов седмог поглавља гласи „будућност Русије: евроазијска држава или колонија?“. Ипак, треба нагласити, да Николај и Владимир Нартов не развијају, попут Александра Дугина, целовиту теорију неоевроазијства у својој књизи, пошто она, како је већ споменуто, има посебну образовну намену. С друге стране, та околност ипак не спутава ауторе да местимично износе ставове који су политички и вредносно врло обожени.

У неким аспектима, тезе Нартових су веома блиске ставовима Александра Дугина. Рецимо, њихова перцепција политике Сједињених Држава је скоро идентична Дугиновој. Пишући о месту Русије у глобалним плановима САД, Нартови констатују, како последњих двадесет година, Вашингтон решава за себе главни проблем – како поделити Русију на минимум три републике (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 343). Према њиховом мишљењу, САД теже глобалној доминацији, односно потчињавању не само малих, већ и свих маркантнијих геополитичких субјеката, и њиховом уклапању у светски поредак према властитим плановима. С друге стране, Николај и Владимир Нартов су веома уздржани када је реч о стварању неке чврсте стратегијске евроазијске заједнице. Насупрот Дугину који се залагао за успостављање осовина са Берлином, Токијом и Техераном, Нартови су по том питању врло скептични. Док према Немачкој, а посебно Јапану, имају низ недоумица и знатну подозреност, само Иран у њиховој геополитичкој анализи заслужује пуно руско поверење и због низа својих особености квалификован је за поузданог и присног стратешког партнера Руске Федерације.

Као и Александар Дугин, Нартови сматрају, да интегрисана Европа, са језгром у уједињеној Немачкој, „може негативно да утиче на планове Американаца“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 352). Оно што Русија може да понуди Немачкој као стратегијском партнеру, јесу, наводе Нартови, велике резерве нафте и гаса, много корисних метала, и значајан постотак популације са високим образовањем. Другим речима, кажу они, „само Русија може да обезбеди Европи стратегијску и политичку независност, и ресурсни ослонац“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 297). Иако сматрају, да оса Москва – Берлин може бити

обострано веома корисна, Нартови су врло опрезни када говоре о стварању могућег политичког блока ове две државе, указујући на бројне противречности у њиховим интересима. Као главни проблем, Нартови наводе стремљење Немачке ка политичкој хегемонији у Европи (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 293). У том смислу, Немачка је чинила многе кораке које Нартови, имајући у виду руске геополитичке интересе, оцењују крајње негативно. Када је реч о Балкану и Србији, они запажају, да се Немачка свесно определила за грађански рат на Балкану зарад постизања властитих геополитичких циљева. Како примећују, Немачка је „посебно агресивну позицију заузела у односу на православну Србију. Изузетно активно дејствују Немци, забијајући клин између Србије и Црне Горе, подржавају сепаратизам у Војводини, активно помажу Албанцима на Косову“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 295).

Када је реч о Балкану, Нартови сматрају, да он представља један од најважнијих геополитичких и стратегијских приоритета Русије (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 308). На оперативном нивоу, по њиховом схватању, Русија има неколико циљева. Пре свега, спречавање дипломатске изолације Москве у Београду, Сарајеву и Софији. Потом, обуздавање апетита Запада, који се меша у политику словенских народа. Затим, обезбеђивање водеће улоге Русије у балканској „игри“, што нарочито подразумева ометање атлантиста да наметну Србима и Бугарима, решење за њихову безбедност, које би искључило присуство Москве. И коначно, постићи то да судбину словенских народа одређује Савет безбедности УН, а не САД, Немачка или Енглеска (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 308-309). Реализација свих ових циљева, усмерена је ка главном циљу, како то Нартови схватају, а реч је о „спречавању потенцијалних борбених дејстава на Балкану“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 309).

Треба нагласити, да у тезама Нартових, трезвено расуђивање о појединим геополитичким проблемима често бива обезвређено нереалним опсервацијама или сугестијама. Поставља се питање, на пример, како би то Руска Федерација могла да остане у „игри“ (да има значајан политички утицај) у Бугарској, која је од 2004. године, пуноправан члан НАТО-а, и стога је дужна да у потпуности следи опште стратегијске циљеве атлантског пакта. Очигледно је, да у најмању руку на ближи рок, Руска Федерација не може да рачуна на ову балканску земљу уколико би покушала да реализује неке од циљева које су истакли Владимир и Николај Нартов.

Руски аутори познају финесе сложених односа унутар Балкана, посебно када је реч о Македонији и проблему Косова и Метохије. У сваком случају, они признају, да „Балкан представља посебно важан, са геополитичког гледишта, регион“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 309). Овај значај Нартови препознају у могућности да се преко Балкана, држе под геостратегијском контролом све комуникације на Средоземљу, као и ваздушно пространство изнад њега (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 309).

Нартови сматрају, да са геополитичког становишта, највећи смисао за Русију има „подршка Србији, пошто то даје могућност присуства на Балкану и играња тамо водеће улоге“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 310). Јака Србија, нас-

тављају руски аутори, служила би као противтежа нарастајућем утицају Турске на Црном мору, у Бугарској и на Балкану уопште. Осим са Србијом, Нартови сугеришу јачање односа са Бугарском и Грчком, односно како закључују, Москва ће највеће геополитичке користи да стекне „учвршћујући свестране контакте са Бугарском, Србијом и Грчком“ (Н. Нартов, В. Нартов, 2007: 311). И у овом предлогу, могуће је ишчитати „рукопис“ Александра Дугина из његовог капиталног дела „Основи геополитике“, у којем је, како смо видели раније, познати руски теоретичар разрађивао векторе стратегијске сарадње управо између ове три балканске православне земље и Руске Федерације. Нартови, као и уосталом ни сам Дугин, не осмишљавају целовит оперативан систем сарадње и чвршћег повезивања споменутих земаља и Русије. И код ових руских аутора, осим општих места о потреби Русије да буде присутнија на Балкану и декларативне подршке Србији, нема јасније и комплексније представе о модусу тог присуства, интензитету и његовим ширим геоекономским и геостратегијским импликацијама. Ову констатацију јасно потврђује концепција уџбеника Николаја и Владимира Нартова. У поглављима која су посвећена земљама које они перципирају као веома важне за Руску Федерацију, попут Ирана, присутно је мноштво података, аналитичких запажања, предлога и сугестија могуће економске или дипломатске сарадње. У одељку о Балкану, изузев запажања о великим резервама угља на КиМ – чињеници која нема никакве директне везе са руским потенцијалним ангажманом на овим просторима, нема таквих садржаја.

Поглед на Балкан и Србију у концепцијама Аркадија Малера, Леонида Савина и Валерија Коровина

Аркадиј Малер (1979) представља аутора млађе генерације, који је почетком прошле деценије такође припадао неоевроазијском покрету. У међувремену, он се дистанцирао од покрета, дефинишући себе као присталицу јединства хришћанске европске цивилизације и православне мисије Русије. Његова књига из 2005. године – „Духовна мисија трећег Рима“ (Духовная миссия Третьего Рима) представља, како сам аутор тврди, систематско излагање филозофије неовизантизма, али су у њој присутни јаки и препознатљиви трагови учења Александра Дугина. Иако је Малер одступио од неоевроазијске теоријске парадигме, као и од неовизантизма, за овај рад је свакако занимљиво да се анализира и спозна, како се у „укрштању“ ова два концепцијска правца схватају Србија и Балкан.

За Малера, Русија (Москва) је представљала наследника културне и богословске заоставштине Византије, а у геополитичкој димензији, такође и баштиника скитско-монголске империјалне мисије уједињења евроазијског континента. По његовом схватању, крајњи циљ пројекта (нео)византизма, јесте „подизање велике православне евроазијске империје“. Евроазијске због тога, што Евроазија, како је сматрао Малер, јесте „природан геополитички простор у којем се налази трећи Рим, и према томе, свака права империја коју може да

подигне трећи Рим, биће у првом реду, управо евроазијска“ (А. Малер, 2005: 160). У дугиновском стилу, Малер је историју тумачио као низ суочавања копнене и поморске моћи/цивилизације – првобитни Рим и Картагину, наслеђују други Рим (Византија) и друга Картагина (западна Римска империја од 800. године), и коначно, у ово доба свет види ново одмеравање између трећег Рима (Русије) и треће Картагине (англоамеричке или атлантистичке цивилизације). Дакле, у тадашњој Малеровој концепцији, САД представљају принципијалног супарника Русије.

Малер је сматрао, да се појам „Евроазија“ може схватити тројако. У првом поимању, Евроазија је сва територија чију основу чини Велика евроазијска степа, од Манџурије до Балкана (концепт Лава Гумиљова). У другом схватању, под термином „Евроазија“, може да се разуме свеукупност културâ и цивилизација, које се не могу у потпуности сврстати, нити у европске, нити у азијске. Такве су културе Балкана, Источног Медитерана и Кавказа, као и култура саме Русије. У трећој концепцији, Евроазија је сав простор континенталне литосфере (А. Малер, 2005: 166). Ове дистинкције су важне, с обзиром да је Малер издвајао два стратешка циља тзв. геополитике византизма. За крајњи циљ ове геополитике – „планетарну експанзију православља“ – релевантно је треће поимање Евроазије. С друге стране, реалнији задатак у будућем времену – „сједињавање целог православног света, свих православних држава и народа у јединствену Империју“ – тиче се Евроазије у њеном другом значењу, као територије специфичних евроазијских култура (А. Малер, 2005: 166). Стварање јединствене православне империје подразумева два битна корака. Први корак јесте реинтеграција у састав Русије свих православно-руских територија: Украјине, Белорусије и Казахстана. Друга етапа подразумева сједињавање свих православних (источнохришћанских) територија Евроазије, које су тренутно раздвојене на три макрорегиона (изузимајући саму Русију).

Први макрорегион православља јесте Балкан, којег раздиру католички уплив са Запада (преко Хрватске), и исламски утицај са Југа (преко Албаније), а чији је „геополитички стожер“, по Малеру, Србија. По Малеровом запажању, „Москва може преко Београда да контролише сав балкански простор“, и стога, „руско-српском савезу треба да се прикључе све православне државе Балканског полуострва“ (А. Малер, 2005: 167). Други православни макрорегион јесте ареал Источног Медитерана, где православље има снажне историјске корене. Геополитички центар ове зоне јесте Грчка, чији крајњи циљ може да буде „повратак целе источносредоземне екумене у православно-византијску традицију“, што подразумева и „ослобађање Константинопоља“. Русија, као и у случају Србије, треба да сарађује са Атином, припремајући тај регион за интеграцију у будући империјални простор (А. Малер, 2005: 168). Трећи макрорегион православља репрезентује Кавказ са две државе источнохришћанске традиције – Грузијом и Јерменијом. Без обзира на монофизитску јерес Јерменске цркве, Малер је у улози руског геополитичког ослонаца на Кавказу, пре видео Јерменију, него Грузију. Јерменија је, како он примећује, сабијена између три исламске државе, па је Јереван „природно оријентисан на деисламизацију Кавказа и целог Закавказја“ што га чини преданијим и лојалнијим савезником Мо-

скве, од Тбилисија (А. Малер, 2005: 168). Друга етапа неовизанстичке стратегије, требало би да буде финализирана стварањем стратешке осе православно-евроазијске (византијске) интеграције по линији: Москва – Београд – Атина – Јереван. Трећа етапа, након уобличавања „православне евроазијске империје”, подразумева корекцију граница, проширење империје оним територијама које нису аутохтоно православне (попут земаља Прибалтика), али које могу бити употребљене као „плацдарми антиправославних и антируских снага”. Осим тога, по Малеру, важно је да се на остатку континента конституишу, сличних димензија, геополитички ентитети са којима би се „православна империја” разграничила и маркирала сфере утицаја. Сасвим у духу Дугинових „раних радова”, Малер је писао, да би стратешки партнер „империје” на Западу требало да буде Немачка, на Југу Иран, а на Истоку Јапан (А. Малер, 2005: 169).

Иако је Малер у међувремену променио своја схватања, његова књига остаје занимљиво сведочанство и документ о покушају да се начини синтеза два теоријска правца – неоевроазијства и неовизантизма – и конституише нова геополитичка и гекултурна платформа. Може се приметити, да се попут претходно анализираних аутора, ни Малер не упушта у детаљније образлагање империјалног интеграцијског пројекта. Истини за вољу, треба нагласити да његова књига и није имала такве претензије – њени садржаји су више начелног карактера, без задржавања на „детаљима”.

Нијансама савремене геополитичке ситуације у свету, далеко се више бави руски теоретичар средње генерације Леонид Савин (1974), аутор неколико књига које су посвећене међународним односима, геополитици и тзв. мрежном ратовању. Савин је уредник портала „Geopolitica.ru“ и комесар Евроазијског омладинског савеза. Сматра се присталицом Дугинових геополитичких концепција. У овом раду, пажња ће бити посвећена његовим прилозима у књизи „Ка геополитици“ (К геополитике). Савин је у то дело уврстио два своја текста који се директно тичу Србије, односно њене јужне покрајине.

Савин у тексту „Косовска карта“ истиче, како тзв. проглашење независности Косова нема упориште у међународном праву, и да је оно учињено насупрот основним нормама међународног права и уставу Републике Србије. Он даље наводи, како су западне земље и овај пут примениле двојне стандарде, поштујући међународно право само онда када њима то иде у прилог. Када је реч о геополитичким последицама овог проглашења, Савин мисли, пре свега, на могућу дестабилизацију Македоније у којој живи албанска мањина, концентрисана дуж границе са КиМ. У другом тексту – „Геополитички приоритети на Балкану“, он на почетку лоцира Балкан у зону римленда – ободне области Евроазије – констатујући да је Балкан повезујућа карика Европе, Азије и Африке (Л.Савин, 2011: 235). Што се тиче Југославије, Савин сматра, да је у федеративно устројство Југославије постављена капсула дестабилизације још 1963. године, када је Косово добило аутономију (Л.Савин, 2011: 236). Ипак, захваљујући положају између два војно-политичка блока – НАТО-а и Варшавског уговора – који су представљали обуздавајуће силе, Југославија је опстајала. Говорећи о геополитичкој ситуацији 2000-тих, он констатује, како се већина бив-

ших социјалистичких држава определила за улазак у НАТО, укључујући Хрватску и Босну са простора бивше Југославије, док је Србија дала предност Русији (Ј.Савин, 2011: 237).

Није сасвим јасно, како је Савин дошао до оваквог закључка у погледу геостратегијске оријентације Србије, с обзиром да су односи Србије са НАТО далеко интензивнији од оних са Руском Федерацијом, и знатно више нормирани кроз мноштво докумената који су у међувремену потписани са обе стране.

Говорећи о интересима Руске Федерације на Балкану, Савин на почетку свог рада констатује, како се Русија током првог и другог балканског конфликта, током 1990-тих, налазила у веома тешком положају и да није могла да преузме на себе улогу активног играча на Балкану (Ј.Савин, 2011: 239). Пошто се Руска Федерација у међувремену економски и друштвено консолидовала, Савин сматра, да она свакако мора бранити своје интересе у југоисточној Европи. На војно-политичком плану, Савин сугерише неколико мера. На првом месту, зарад подршке стабилности Србије, он предлаже враћање мировњачког континента на Косово, чије би присуство смањило ризик избијања етничког насиља. Други корак било би успостављање руских војних база на територијама Србије и Црне Горе, са образложењем да њихово отварање одговара задацима оружаних снага РФ – обезбеђивању безбедности грађана Руске Федерације у зонама оружаних конфликта, политичке или неке друге нестабилности; остваривању мировних операција под мандатом ОУН; реализацији операција у регионима који су од животне економске или политичке важности за РФ (Ј.Савин, 2011: 240). Мимо ових мера, Савин има још у виду и сарадњу на културно-духовном и социјалном пољу, што тражи, како запажа, сарадњу мрежа свих нивоа – дипломатских, културних, научних, војних и економских. Савинове препоруке су у операционалном смислу разрађеније у поређењу са претходним ауторима чије смо опусе анализирали. С обзиром да је реч о врло плодном аутору средњих година, за очекивати је да ће се Савин још оглашавати по питању Србије и Балкана са проициљивим опаскама и сугестијама.

Валериј Коровин (1977), такође спада у ред неоевроазијских теоретичара средњих година, који поред научне делатности, активно суделује и у политичком животу као заменик руководиоца Међународног евроазијског покрета. Осим тога, Коровин је и главни уредник информативно-аналитичког портала „Eurasia.org“ и близак Дугинов следбеник. Он је аутор више књига које се баве врло разноликом тематиком – од тзв. мрежних ратова, преко геополитике, до проблема миграција на Кавказу. Књигу чији ће садржај у овом раду бити предмет анализе – „Удар на Русију: геополитика и предосећај рата“ (Удар по Русији. Геополитика и предчувствие войны) – Коровин је издао 2014. године.

Попут Савина, и Валериј Коровин разматра различите аспекте агресије на СРЈ 1999. године, проглашење тзв. независности Косова, и геополитичке последице тог чина, како у самој Европи, тако и на планетарном нивоу. Говорећи о 24. марту 1999. године, Коровин запажа, како је то „дан почетка глобалног рата Америке за самостално владање, за једнополарни, америкоцентрични свет“ (В. Коровин, 2014: 94). Поред тога, то је, наставља Коровин, дан

почетка краја епохе националних држава, дан њиховог укидања, као и завршетка света националних држава. За њега, Сједињене Државе само су се корисно послужиле тзв. косовским случајем, како би наметнуле властити геополитички модел свету који подразумева стварање мноштва марионетских држава неспособних да се супротставе глобалном хегемону. Коровин констатује, да је независна држава Косово проглашена управо за то да би се САД коначно позиционирале као једини светски арбитар (В. Коровин, 2014: 96). За самог Коровина нема дилема у погледу статуса наше јужне покрајине – заправо постоји, како каже, једна географски, историјски, геополитички и правно утемељена истина – Косово или Стара Србија јесте управо српска историјска територија (Коровин, 2014: 98-99).

Коровин, као и Савин, констатује постојање албанског експанзионизма, запажајући да је приступ који је већина европских земаља заузела у случају проглашења тзв. косовске независности разоран по саму Европску Унију. Разматрајући шире импликације косовског случаја, он сматра, да је узалудно ослањање Руске Федерације на међународно право и да она мора у случају стварања нових држава да заузме прагматичан (геополитички) став, управо по узору на САД. Тамо где то одговара руским националним интересима, он предлаже потпомагање локалних сепаратистичких покрета, као нпр. у Грузији (Абхазија и Јужна Осетија) или Молдавији (Придњестровље), док у другим случајевима, када то штети њеним интересима, као на КиМ-у или Северном Кавказу, она треба да брани принцип територијалног интегритета и суверенитета. Другим речима, сваки случај сепаратизма требало би разматрати посебно – да ли он служи циљевима евроазијске, континенталне геополитике или је користан америчкој глобалној стратегији. Коровин закључује, да је сепаратизам „инструмент који ће нас или спасити, или ако се будемо непрописно њиме служили, без ослоњања на јасан геополитички програм – убити“ (Коровин, 2014: 107).

Као што се може приметити, Коровин се залаже за офанзивну, прагматичну и проактивну руску спољнополитичку стратегију, која овако скицирана, веома много одудара од званичне спољнополитичке доктрине и праксе Руске Федерације. Да ова констатација има смисла, најбоље потврђује одговор Коровина на питање које сам себи поставља у његовој књизи – како, после проглашења тзв. независности Косова, Русија сада да поступа? Коровин сматра, да Русији као једино решење остаје примање Србије у њен састав (sic!) (Коровин, 2014: 108). Прелазну етапу у овом процесу, по схватању Коровина, представљало би улажење Србије у Евроазијски савез. Оваква солуција, радикална по својој природи (један субјект међународног права утапа се у други), свакако да није остварљива у неком догледнијем периоду. Њена ексцентричност, чини се, крије концепцијске недостатке, који су раније примећени и код других аутора. Без разраде конкретних поступака у јасно осмишљеном процесу евентуалне интеграције Србије у Евроазијски савез, Коровину је једино преостало да понуди опцију која је истовремено, и врло атрактивна и скоро неостварљива.

Закључак

Неоевроазијска геополитичка концепција, која у савременој Русији постоји преко две деценије, није сасвим затворен и кохерентан корпус идеја, теорија и сугестија, већ се он непрекидно дограђује, модификује и прилагођава владајућим политичким приликама у свету. С друге стране, у оквиру неоевроазијске геополитичке парадигме, може се препознати једно стабилно теоријско језгро, које чине одређени принципи, веровања и постулати. Пре свега, реч је о тези која тврди да постоји глобални антагонизам између копнене и поморске силе, односно острвских (САД и Британија) и евроазијских нација (пре свега, Русије). Поред тога, неоевроазијци промовишу стварање континенталног блока у различитим моделима и аранжманима. У оквиру тог „језгра“, своје место има и један беневољентан однос према Србији, као и још неким државама на Балкану, попут Бугарске и Грчке. Србију, као и ове две балканске православне државе, неоевроазијски аутори перципирају као важне руске партнере, и пожељне учеснике ширег континенталног пројекта стварања великог аутархичног евроазијског стратегијског простора.

Главни недостатак тиче се слабе операционализације целокупног неоевроазијског пројекта, па стога и оног његовог дела који се односи на потенцијално учешће Србије. Као што се може приметити из анализираних дела, руски аутори углавном се задржавају на декларативном нивоу када се поведе реч о односима и потенцијалним интеграцијама Србије и Руске Федерације, без детаљнијег залажења у правне, економске, политичке и стратегијске аспекте тих интеграција. Такође, модели остваривања постављених циљева ретко када се озбиљније промишљају или скицирају. Неоевроазијски аутори перципирају Србију као братску и савезничку земљу, саосећају се са српским тешкоћама, и као што се могло видети, предлажу чак и укључивање Србије у Руску Федерацију! Међутим, како показује искуство ЕУ, интеграција више земаља у нов ентитет је веома захтеван, компликован, слојевит, сложен и вишестран процес. Без осмишљавања различитих стратегија – економске, информативне, културне, правне – сви искази о стварању „великих самосталних простора“ или „континенталних блокова“ остају тек маштовите идеје и интересантни пројекти. Слични закључци могу се извести и када је реч о ширем простору Балкана. Иако су се западне економске и војне структуре (ЕУ и НАТО) већ дубоко укореиле у југоисточној Европи, неоевроазијски аутори и даље рачунају на рецимо Бугарску или Грчку као руске партнере у изградњи новог евроазијског поретка. При томе, као главни адути за такву перцепцију наводе се или се подразумевају историјско наслеђе и православље, иако је и без подробнијег разматрања јасно, да ови елементи нису довољни сами по себи да обезбеде стратегијску преоријентацију споменутих земаља ка евроазијском геополитичком пројекту.

Са проширујућом институционалном кризом ЕУ, и продуженим демографским, духовним и војним опадањем Запада, неоевроазијске идеје ће постајати све атрактивније и интересантније за ширу јавност и политичке кругове у

различитим земљама. Међутим, да би биле кредибилне и остварљиве, биће потребна њихова даља конкретизација и разрада у различитим димензијама. У садашњем облику, неоевроазијска геополитичка парадигма поседује тек велики мисаони потенцијал и чврсто утемељену концептуалну платформу. До заокруженог и солидно структурираног теоријског и доктринарног система треба још прећи значајан пут.

Литература:

1. Дугин, Александр (2000): Основы геополитики. Геополитическое будущее России, Арктогея, Москва
2. Дугин, Александр, Добренков, Владимир (2010): К внешнеполитической стратегии России в XXI веке, Русское время, No.2.
3. Дугин, Александр (2011): Геополитика, Гаудеамус, Академический проект, Москва
4. Малер, Аркадий (2005): Духовная миссия Третьего Рима, Вече, Москва
5. Савин, Леонид (2011): К геополитике, Университетская книга, Сумы
6. Коровин, Валерий (2014): Удар по России. Геополитика и предчувствие войны, Питер, Москва
7. Орлова, Ирина (1998): Евразийская цивилизация, Издательство Норма, Москва
8. Laguelle, Marlene (2008): Russian Eurasianism: an ideology of empire, Woodrow Wilson Center Press, Washington D.C.,
9. Нартов Николай, Нартов Владимир (2007): Геополитика, Юнити-дана, Москва

SERBIA AND THE BALKANS IN NEO-EURASIAN GEOPOLITICAL CONCEPTION

Summary: This work explains the perception of Serbia and the Balkans within the neo-Eurasian geopolitical conception. Through the method of subject matter analysis, the author of this work has shown how Serbia and the Balkan region is understood in the works of Alexander Dugin, Nikolay and Vladimir Nartov, Arkady Maler, Leonid Savin and Valery Korovin. Analyzing their attitudes, the author of this work has reached a conclusion that the previously mentioned authors observe Serbia and the Balkans as a whole as an important geopolitical area, which is of exceptional geostrategic importance for the Russian Federation. In addition, their position in terms of Eurasian integrations of the Balkans (Serbia) with the Russian Federation is described and commented. It is pointed out that there are shortcomings in the authors' attitudes regarding weak implementation of integrational ideas, insufficient consideration on the cooperation models, as well as small possibilities of realizing certain ideas and projects.

Key words: Serbia, Russia, Balkan, geopolitics, Eurasia